

СЛОВО ПРО ВЕЛИКОГО ВЧИТЕЛЯ

Леонід Лукич Ситар

Відомий лікар-кардіохірург вищої категорії, доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, лауреат Державної премії України. Учень М.М. Амосова. Він першим в СРСР провів складну операцію по заміні дуги аорти, був першопрохідцем і в рішенні інших важких завдань кардіохірургії. За його плечима — понад 8 тисяч операцій на серці. Роки роботи рука об руку з Учителем допомогли виробити власне кредо кардіохірургії: "Я завжди кажу, що кардіохірургія схожа на шахи — спочатку працюєш головою, а потім руками. Тут треба думати, знати, що робиш і з якою метою, а не просто фігурки переставляти". "Я не зустрічав іншої людини, яка була б настільки правдивою, порядною і невибагливою. Микола Михайлович був для мене прикладом і в професійному, і в моральному плані". (Л.Л.Ситар)

Миколи Михайловича ціную як нікого в світі, він для мене як другий батько. Він був великою людиною, але разом з тим дуже простим і доступним. Легкий в спілкуванні, але не терпить фальші, не дає спуску нікому. Бувало, лаяв і мене, але, як правило, за справу. Амосов був керівником моєї кандидатської та докторської дисертацій. З його легкої руки я зайнявся хірургією аневризми грудної аорти. Ця патологія була нерозв'язною проблемою до 60-70-х років минулого століття. Микола Михайлович у своїй книзі описав операцію з приводу аневризми аорти, проведену дівчинці, яка, на жаль, померла на операційному столі від кровотечі. Після цього Амосов визнав, що оперувати таких хворих ще рано. Він доручив мені займатися цією проблемою, оскільки публікацій та інформації про успішне хірургічне лікування даного захворювання було мало. В основному досвід був у кардіохірургів США. Через багато років я показав Миколі Михайловичу фотографію з кардіохірургічного конгресу, який проходив в Сан Пауло (Бразилія), де мені надали можливість бути співголовою. Він тоді сказав: "Льоня, багато що можна купити. А це — не купиш ні за які гроші. З нашим обладнанням та можливостями оперувати аневризми — все одно, що на ведмеда з рогатиною ходити. Я, відверто кажучи, думав, що у тебе теж нічого не вийде, але ти як справжній впертий хохол впорався". Я відповів: "Не хохол, а українець, і не впертий, а наполегливий". Сам Микола Михайлович також намагався оперувати аневризми і не раз терпів невдачі. Але він був дуже чесна людина і, якщо бачив, що комусь вдається робити краще, визнавав це.

Я познайомився з Амосовим в 1965 році. Відверто кажучи, все, чого я досяг, чого домігся в інституті, — це завдяки Миколі Михайловичу. Адже батьки у мене були неписьменними. Я з бідної багатодітної сім'ї, і все давалося нелегко. Батьки прищепили любов до праці. Вчили бути посидючим, наполегливим, домагатися поставленої мети, долати труднощі і говорити коротко, по суті. Останнє дуже цінував Микола Михайлович. Він вважав, що якщо людина багато говорить, не може висловити свою думку по суті, то вона

дурна.

Я прочитав книгу Миколи Михайловича "Думки і серце", коли ще працював районним хірургом, і зрозумів: треба йти до нього. До Амосова було важко потрапити — він весь час був зайнятий, оперував. Я знав, що місця в аспірантурі вже немає, але є в ординатурі, і вирішив спробувати.

Я зустрів Миколу Михайловича в коридорі по дорозі в операційну і сказав, що хочу вступити до нього в ординатуру. Він мені: "А доведи, що ти не дурень". Я кажу: "Закінчив школу із золотою медаллю". "Таке буває", — сказав він. Я продовжив: "Інститут з відзнакою". Він: "І таке теж буває". І йде далі. Я з трепетом показую йому список проведених мною операцій. А в цьому списку багато виглядало навіть неправдоподібним, тому що я робив дуже широкий перелік операцій, і мені щастило успішно їх проводити. Після інституту я працював хірургом в лікарні на Сумщині, самостійно почав оперувати найрізноманітніші випадки, в тому числі пов'язані з травматологією, урологією, гінекологією. Амосов переглянув і каже: "Так, мабуть, прибріхуєш, братик!". І тут я видаю свій останній аргумент: "Микола Михайлович, у мене батьки абсолютно безграмотні!" Він зупинився і сказав: "Ну, раз так — подивимося, чого ти вартий". Перевірку часом я пройшов.

У 1979 році ми готувалися до операції по повному протезуванню грудної аорти. У літературі в той час знайшли 15 спроб проведення подібної операції і тільки 3 були вдалими. Більшість хворих просто вмирали від розриву аорти та крововиливи. Крововтрата при операціях аневризми відбувається надзвичайно велика, а використовувані системи штучного кровообігу і протези судин були до недавнього часу недосконалі.

Н.М.Амосов просив мене зателефонувати в будь-який час, коли закінчиться операція, повідомити, як все пройшло. Я почав операцію о 10 ранку, закінчив о 1 годині ночі. О другій годині ночі телефоную йому, доповідаю, що операція закінчена. Він запитує: "Хворий живий?" Я кажу: "Живий". Він продовжує: "А ти живий?". Я відповів, що теж.

Раніше аневризма грудної аорти — це був смертельний вирок. А розбиралися в цій проблемі самостійно, публікацій було мало, можливості поїхати за кордон на стажування не було. Я вишукував американські публікації і з них отримував хоч якусь інформацію.

Микола Михайлович був суворим, вимогливим, швидко приймав рішення, ставився до людей, виходячи зі своїх талантів, знань, не терпів нехлюїв. Він вважав, що якщо у людини немає здібностей і бажання вчитися, то нічого з ним возитися. Кандидатську дисертацію він мені запланував протягом 10 хвилин, накидав схему на одному аркуші паперу. Він тоді казав, що тема нелегка, і до мене він вже двом давав її в розробку, але вони не впоралися. А мені сказав, що можу теж "потонути", але він сподівається — "впливу". Багато що було незрозуміло, але питати у Миколи Михайловича я не став. Довелося багато вивчати, викручуватися, розбиратися, навіть залучати електронно-обчислювальну техніку за допомогою Озара Петровича Мінцера.

З Миколою Михайловичем мені було легко працювати. Він був вимогливий, але я з багатодітної сім'ї і звик працювати. Після закінчення

ординатури через відсутність житла мені довелося виїхати в Чернівці і там продовжити роботу, як в загальній хірургії, так і кардіохірургії. Але через два роки приїхав до Чернівців Микола Михайлович і сказав: "Нічого тобі тут робити. Повертайся назад, в інститут. Ти можеш досягти більшого, стати, як мінімум, професором". Я після цього повернувся до Києва і доклав максимум зусиль, щоб виконати його побажання.

Докторську дисертацію я захищав у Москві в Інституті серцево-судинної хірургії імені Бакулева. Коли я приніс професорові В.І.Францеву заготовлений відгук на автореферат, щоб не обтяжувати його паперами, він сказав, що я неправильно написав, занадто скромно, що він сам від себе напише...

Амосов дуже вірив в молодих лікарів, які серйозно ставилися до своєї справи. Він відчував "нутром" справжнього кардіохірурга. Вважав, що перш за все у такого фахівця повинен бути високий інтелектуальний рівень. Тому любив проводити міні-бліц-тести на кмітливість. Міг несподівано дати молодому колезі прочитати статтю, публікацію і тут же запитати, про що там йдеться. Потрібно було швидко міркувати, вловити і зрозуміти саму суть написаного, основні моменти.

У роботі він був несамовитий, і від учнів вимагав того ж: максимальна кількість операцій з максимальною віддачею! Багато здібних хлопців-хірургів зійшли з дистанції — не витримали темпу.

Ну і, крім того, Микола Михайлович не прощав обману, недбалості і самовпевненості. Я спершу думав, що він не відчуває страху під час операцій. Видатний кардіохірург, академік... Але ось одного разу ми оперували з ним — майже 12 годин! — важку хвору. Я захвилювався, щось запитав, а він: "Та замовкни ти! Я тут сам трохи в штани не напушу від страху..." Страх за життя людини його не покидав. А раптом відкриється кровотеча? Він описав цей жах у своїй книзі — коли на операційному столі залишилася лежати дівчинка з білими бантами...

Микола Михайлович був не тільки суворим та вимогливим до своїх підлеглих, але і турботливим. У радянські часи навіть багато років практикуючий хірург не мав власного житла по 10-15 років, що говорити про молодих! А специфіка нашої професії передбачає роботу кардіохірурга в інституті по 15-20 годин. Тому, будучи депутатом Верховної Ради кількох скликань, Амосов допоміг кільком хірургам, в тому числі і мені, отримати своє житло. Причому, для себе він жодного разу не скористався жодною привілеєм депутатського "мандата", залишаючись справжнім безробітником.

Останній раз ми бачилися з Миколою Михайловичем 12 грудня 2002 року в Жовтневій лікарні. Його дочка Катя попросила, щоб я під'їхав. Він лежав у кардіологічному центрі. Гірко було розуміти, що він згасає. Втратив у вазі кілограмів десять, але ж і без того був худий. Але голова залишалася такою ж світлою! Ми поговорили, як зазвичай, і розлучилися. А через кілька годин його не стало...

Свого вчителя згадую не тільки в дні його народження, а й кожен день. У мене в кабінеті висить портрет Амосова. Якщо приходять хворі і намагаються "віддячити по-сучасному", я вказую на портрет зі словами: "Микола

Михайлович дивиться на мене - цього не слід робити". Звичайно, він залишається еталоном. Нам доводиться стикатися з дуже різними аспектами людського характеру, долі, щастя і горя. У всіх ситуаціях намагаюся бути вірним принципам свого Учителя.

2007-2013 рр.

"Микола Амосов. Спогади сучасників" (видано російською мовою)
Київ, Видавничий дім "Особистості", 2015